

УДК 07(87)456

І. М. Петренко

ГРОМАДСЬКО-ПРОСВІТНИЦЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ ІСТОРИКА ВІРИ ЖУК (1928–2008)

Статтю присвячено дослідженню громадсько-просвітницької, популяризаторської діяльності відомого історика, архівіста Віри Жук. Акцентовано увагу на тому, що протягом свого життя, вчена активно пропагувала свої теорії та відкриття, активно публікувалася в періодичній пресі та виступала по радіо. Наголошується на тому, що В.Н.Жук своєю активною науково-пошуковою роботою продовжила краєзнавчі традиції Полтавщини.

Ключові слова: Віра Никанорівна Жук, історія, архівна справа, популяризаторська діяльність, громадсько-просвітницька діяльність, наукова спадщина.

Серед відомих полтавських науковців варто згадати відому в Україні та за кордоном вчену-історика, архівіста, фахівця у сфері славистики, зокрема, болгаристики, краєзнавця, глибокого знавця джерел, автора багатьох наукових праць Віру Никанорівну Жук. Ця талановита і багатогранна постать варта того, щоб глибоко вивчали її наукову спадщину.

У науковій спадщині Віри Жук органічно поєдналися досвід архівіста, викладача, вченої-дослідниці та невтомного практика-пропагандиста своїх напрацювань. Внесок В.Жук у розвиток сучасної вітчизняної історичної науки, зокрема болгаристики та регіоналістики важко переоцінити. Віра Жук після полтавських істориків Льва Падалки, Івана Павловського, Миколи Арандаренка, Василя Бучневича та інших продовжила закладені традиції дослідження історичного краєзнавства Полтавщини. Її ім'я золотими літерами вписано в історичну регіоналістику Полтавщини.

Вчена-дослідниця на багато питань в історії України мала свою точку зору, була глибоко обізнаною в джерелах, в тому числі і іноземного походження, аналізувала їх і неухильно відстоювала свою точку зору, полемізуючи з опонентами.

Певну кількість студій вже було присвячено життєвому і науковому шляху В.Н.Жук. Зокрема, спогади про співпрацю з нею написали відомий вітчизняний вчений П.Т.Тронько [1, с.76] та болгарський дослідник Х.Станев [2, с.6]. Науково-дослідницькій роботі В.Н.Жук в Державному архіві Полтавської області присвятили свої студії полтавські архівісти Т.П.Пустовіт [3, с.315-333] і М.Чиркова [4, с.84-86]. До 80-річного ювілею вченої І.М. Петренко підготувала, де було зроблено спробу підбити підсумки багаторічної пошукової і дослідницької роботи В.Н.Жук [5].

Незважаючи на наявність зазначених досліджень, все ж таки узагальнюючої розвідки про громадсько-просвітницьку, популяризаторську діяльність Віри Жук досі немає. Заповнити цю прогалину і покликана дана стаття.

Метою даної студії є дослідити громадсько-просвітницьку, популяризаторську діяльність відомого історика-архівіста Віри Жук (1928-2008), показати її активну життєву позицію.

Віра Жук може слугувати прикладом незламності духу і життєвої позиції, яка не бажала йти на компроміси, адже на першому плані завжди була наукова істина, вірність якій вона зберегла до кінця життя. Свої глибокі і науково обґрунтовані розвідки вона писала нерідко в складних життєвих і родинних умовах, при відсутності розуміння багатьох оточуючи та зазнаючи переслідувань радянської системи та недоброзичливців. Однак, це її не зламало, а навпаки, спонукало до дії, адже на першому місці завжди була правда, історична об'єктивність, ретельне опрацювання першоджерел і некон'юнктурні, а чесні, виважені висновки і гіпотези.

Праці Віри Никанорівни сприяють збереженню історичної пам'яті українців та національної ідентичності. Відкриття В.Жук у галузі давньої історії України є величезним здобутком української науки. Вона органічно вписала давню історію України в європейський контекст, наголошуючи, що в давнину територія сучасної України і Полтавщина, зокрема, перебували на перетині важливих цивілізаційних процесів та тут творилася справжня європейська історія.

Віра Никанорівна виховала цілу плеяду студентів, учнів, послідовників. Свої знання В.Н.Жук передавала молодим вченим: консультувала, радила, допомагала. До неї завжди можна було звернутися з будь-яким запитанням з історії України і Полтавщини, вона завжди знаходила на нього відповідь, або радила літературу, що її варто було прочитати. Колишні студенти і науковці завжди згадують Віру Никанорівну з вдячністю і ніжним трепетом у душі. Адже її здатність надихати, пробуджувати інтерес, розвивати творчі здібності, поради не лише на науковій ниві, але й у повсякденному житті, викликають захоплення і щире вдячність.

Вихід у світ чергової роботи Віри Жук означав те, що було пролито світло на ще одну "білу пляму" в історії України, започатковано толерантний, неупереджений підхід до розв'язання проблемних, недостатньо досліджених питань, які турбували вчених. Зважаючи на це, роботи Віри Никанорівни будуть актуальними завжди.

Віра Жук була великим патріотом України, навіть у радянські часи не схибила і не поступилася своїми принципами і ідеалами. Висока культура, грамотність, здатність бачити основне, відкидаючи другорядне, було нормою і частиною її повсякденного життя.

Віра Жук як вчена-болгарист глибоко вивчила і проаналізувала витоки українсько-болгарських зв'язків, спираючись на новоявлені давньоболгарські історичні джерела (звід давньоболгарських літописів "Джагфар Тарихи" та карачаєво-булгарський літопис "Нариман тарихи" ("Історія Наримана"), що проливають багато світла і відкривають багато "білих плям" в історії України і, конкретно, Полтавщини), які вчена самостійно опрацювала та дослідила. Вчена відкрила нову сторінку у давній історії України, сформувавши концепцію про близькість походження українців і болгар. І якщо багато вчених, зокрема і українських, опротестовують цю версію, то закордонні – вже давно довели автентичність болгарських джерел та їх унікальну інформаційну наповненість.

Грунтовно вивчаючи давню історію України, В.Н.Жук пов'язала її історичний розвиток із давніми болгарськими, Великою Булгарією, акцентувала увагу на зв'язках України й Болгарії.

Віра Жук завжди підтримувала контакти з багатьма вченими, краєзнавцями. Вона виступала на наукових конференціях, круглих столах, презентаціях. Брала участь у зйомках телепередач просвітницького спрямування на обласній державній телерадіокомпанії "Лтава". Часто виступала по радіо.

Після закінчення Київського державного університету імені Т.Г.Шевченка у 1955 році Віра Никанорівна працювала у Полтавському обласному державному архіві. Протягом 1978-1986 року працювала на кафедрі історії СРСР та УРСР Полтавського державного педагогічного інституту імені В.Г.Короленка. Вчену керівництво часто висувало для участі у громадській роботі, адже не сумнівалося, що вона добросовісно і відповідально буде виконувати всі колективні доручення. Така надмірна кількість громадських доручень нерідко відволікало її від наукових досліджень і педагогічної діяльності.

У своїй автобіографії за 1977 років вона писала, що працюючи в архіві, виконувала наступні громадські доручення: була членом місцевого комітету профспілкової організації, головою первинної організації облдержархіву Українського товариства охорони пам'яток історії та культури, член Жовтневої районної Полтавської міської та обласної організацій цього товариства та ін. [6, арк. 4].

Працюючи в Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г.Короленка, вона виконувала наступні громадські доручення: була головою первинної організації Українського товариства охорони пам'яток історії і культури; голова історичної секції обласної і Жовтневої районної організації Української обласної організації охорони пам'яток історії і культури; була членом і лектором Полтавської обласної організації товариства "Знання" – наймасовішої громадської науково-просвітницької організації, метою якої було розповсюдження політичних і наукових знань в УРСР [7, с.71].

Віра Жук йшла в ногу з часом, ніколи не обмежувалася "старим багажем знань", цікавилася новинками наукового життя. Як учена-болгарист вона підтримувала контакти з болгарською громадою України у м. Одеса. Вчена була дописувачем газети "Рідний край" (м. Одеса) – культурно-просвітницького органу болгарської спільноти в Україні. Підтримувала дружні відносини з Миколою Габером – українським політичним і громадським діячем болгарського походження, народним депутатом України III скликання. Прекрасні відносини в неї склалися з головним редактором газети "Роден край" Дорою Костовою. Болгарська громада допомагала Вірі Жук у фінансуванні видання її книг, проводила українсько-болгарське читання, на яких запрошували В.Жук виступати з ґрунтовними науковими розвідками.

Протягом тривалого часу Віра Жук була членом громадської організації – Слов'янський клуб. Друкувалася в "Слов'янських збірниках", виступала з повідомленнями на засіданнях клубу.

У 2006 р. В.Н. Жук стала лауреатом обласної премії ім. Самійла Величка.

Віра Никанорівна була членом полтавської громадської організації Клуб книголюбів. Серед його членів вона знайшла не просто шанувальників, а й глибоких і мудрих людей, які з розумінням ставилися до її доробку. Це була справжня спільнота, яку об'єднувала любов до книги і пошуку наукової істини. Віра Жук багато разів виступала на засіданнях клубу, готувала реферати, повідомлення, історичні довідки. Члени клубу книголюбів були чи не першими слухачами її нових праць, а й свідками наукових відкриттів ученої. Спільні дискусії, поради членів клубу значною мірою допомагали в її пошуковій та науково-дослідній роботі.

Особливо теплі стосунки склалися в неї з Президентом клубу книголюбів Галиною Піхновською (1928-2015) – філологом, перекладачем, громадським діячем. Це були рідні душі, які розуміли одна одну, підтримували, допомагали. І в той період, коли погляди Віри Никанорівни колеги не визнавали, критикували, відмовлялися друкувати її праці про давню історію України, Г.Піхновська залюбки запрошувала її на засідання клубу книголюбів, де інтелігентні, грамотні, начитані представники Полтави залюбки слухали її наукові розвідки, дискутували, обмінювалися думками. Це вселяло надію у Віру Никанорівну, що колись все ж таки її відкриття отримають визнання. Тож у складні періоди невизнання і критики опонентами, Віра Никанорівна у представниках клубу книголюбів відчувала справжню дружню підтримку, розуміння, знаходила розраду та вірила у майбутнє життя своїх наукових теорій.

Віра Никанорівна була справжнім патріотом України, вона любила природу рідного краю та його людей. Вчена гостро реагувала на безгосподарність, екологічні катастрофи на Полтавщині, жаліві експерименти над природою, що призводило до шкоди не лише оточуючому середовищу, а й людським душам. Свої гострі науково-популярні статті вона публікувала в періодичній пресі Полтавщини, закликала представників влади схаменутися, не руйнувати природу, а, навпаки, берегти її від негативних наслідків людського втручання. Це був крик душі В.Н.Жук, її висока громадянська позиція, бажання захистити рідне їй оточення від руйнування, яке може бути викликане техногенною катастрофою з тяжкими наслідками для навколишнього середовища і людини [8].

Віра Никанорівна багато публікувалася у періодичних виданнях Полтавщини і України. Вона була цікавою людям, її статті викликали захоплення, наштовхували на роздуми, нові ідеї, ламали стереотипи, змушували задумуватися над багатьма проблемами. Її опуси не були байдужими людям, це було важливо,

адже її завдання – достукатися до кожного знаходило зворотній зв'язок. У періодичні пресі з'явилася ціла серія відгуків та роздумів на праці вченої. Вона писала доступно, зрозумілою мовою, намагаючись усім і кожному пояснити певні, здавалося б, складні наукові теорії і гіпотези. Вона була однією з тих, хто давав можливість глибше зазирнути в нашу історію, показати складні процеси формування історії української нації, у якому переплелися різні етноси та народи [9].

На сторінках місцевої періодичної преси Віра Никанорівна закликала засоби масової інформації схаменутися, не показувати по телебаченню художніх фільмів, де була демонстрація насилля, жорстокості, які морально розкладали суспільство, негативно впливали на психіку молоді. Вчену турбували проблеми масового безробіття в державі, моральної деградації людей, падіння морально-етичних цінностей у суспільстві тощо. Віра Никанорівна писала: “Запитуйте, щоб я зробила, якби була редактором? Напевне, перш за все, звернула б увагу на публікацію статей із серйозними, обґрунтованими пропозиціями, як покращити економіку країни, як навести порядок у тій чи іншій галузі й пошвидше ліквідувати безробіття” [10].

Віру Жук бентежило те, що в Україні була занедбана природа, річка Дніпро, інші водні артерії, винищено багато лісів, переорано поля і луки. Через нерозумне господарювання було багато втрачено цінного і життєво важливого.

Віра Никанорівна неодноразово надсилала листи до міського голови Полтави А.Т.Кукоби, де просила звернути увагу на екологічно-санітарний стан міста. Особливо такі питання про довкілля поставали перед проведенням на Полтавщині Соборів болгар, коли до області з'їжджалися представники багатьох національностей, гості з-за кордону, дипломатичні представники та інші. Вчену турбувала ситуація природного середовища, вона завжди звертала увагу на порядок і чистоту в місті та області.

Незважаючи на свій поважний вік, В.Н.Жук брала активну участь у громадському житті міста. Вчена зустрічалася з викладачами ряду вищих навчальних закладів, учителями, студентами, учнями, ділилася з ними своїм багаторічним досвідом у галузі архівознавства, історичного краєзнавства та історії України.

Віру Жук постійно запрошували читати учителям лекції з історичного краєзнавства на курсах підвищення кваліфікації вчителів у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В.Остроградського. Вчена була частим гостем серед колег і студентів Полтавського університету економіки і торгівлі та інших навчальних закладів. Протягом 1998-2004 років Віра Никанорівна на запрошення заступника декана з виховної роботи факультету “Телекомунікацій” Полтавського військового інституту зв'язку Оксани Кравченко читала лекції для професорсько-викладацького складу, вищого командного складу, курсантів, студентів з історичного краєзнавства.

Оксана Кравченко – журналістка, письменниця, публіцистка в серпні 2008 року у Полтаві провела анонімне опитування “Полтавські краєзнавці XXI століття”. У ньому брало участь 50 людей віком від 17 до 27 років. На запитання про те, чи чули Ви про Віру Никанорівну Жук, 40 із них відповіли, що чули про краєзнавця Віру Жук, часто бачили її на різних наукових конференціях по місцевому телебаченню, безпосередньо – на заходах у Полтавській обласній універсальній науковій бібліотеці імені І.П.Котляревського, полтавських музеях.

На друге запитання: Де Віра Жук розповідає про одну з найдавніших пам'яток культури Полтавщини – про Полтавський Хрестовоздвиженський монастир? змогли відповісти 28 людей – “Полтавський Хрестовоздвиженський монастир та пов'язані з ним важливі історичні події”. Із них 5 людей читали цю книгу.

На третє питання анкети: У якій книзі В.Н.Жук пише про перші згадки про Полтаву, про Кия та Київ? відповіли 10 людей (із тих, які були опитані), назвавши книгу “Із сивої давнини”, усі вони ознайомилися з нею у бібліотеках міста [11, с.128].

Проаналізувавши результати анкетування, доходимо до висновку, що Віру Жук знали полтавчани, читали її праці, слухали виступи. Її праці і наукові відкриття були почуті переважною частиною мешканців Полтави. Врешті-решт, саме для цього вона працювала, писала і популяризувала свої ідеї.

Через свою неймовірну зайнятість та природну скромність, Віра Никанорівна відмовлялася брати участь у зйомках телепередач, рідко погоджувалася на інтерв'ю. Нині відомий лише один фільм, у зйомках якого брала участь вчена, – це “Мій у значенні невіддільний від мене”, автором якого є поетеса, журналістка, кандидат історичних наук, колишня співробітниця Віри Никанорівни по кафедрі історії СРСР та УРСР у Полтавському державному педагогічному інституті імені В.Г.Короленка Людмила Нестуля. Фільм присвячено старовинному будинку, який, за переказами, належав відомому поету і драматургу, В.В.Капністу в Полтаві, в стінах якого нині розміщується Літературно-меморіальний музей Івана Котляревського.

Часто виступи Віри Никанорівни можна було почути по радіо. Причому, тематика виступів була різноманітною – від давньої історії Полтавщини та України до сучасності. Вчена справді володіла енциклопедичними знаннями, мала наукову інтуїцію, а також здатність донести до слухача важливі наукові проблеми доступно і простою мовою.

В.Н.Жук була активним учасником конференцій, що проводилися у Полтаві та за її межами, виступала з актуальними дослідженнями, і цим самим внесла свій вклад у розвиток вітчизняної історичної науки.

Отже, українська історик Віра Жук успішно поєднувала науково-дослідницьку, архівну, просвітницьку і педагогічну діяльність. Популяризаторська, громадсько-просвітницька діяльність вченої була одним із пріоритетів її життя і діяльності. Віра Никанорівна багато публікувалася в періодичній місцевій пресі, виступала по радіо, гостро реагувала на проблеми сучасності, була небайдужою до соціальних проблем. Її активна життєва позиція, бажання і готовність допомогти можуть слугувати прикладами для сучасних поколінь дослідників.

Джерела та література

1. Тронько П.Т. Летопись дружбы и братства // Из опыта создания "Истории городов и сел Украинской ССР" в 26-ти т. / П.Т.Тронько. – К. : Наукова думка, 1981. – 128 с.
2. Станев Христо. Братская дружба ни свързва // Очерки за Полтавска област / Христо Станев. – София : Издательство на Отечествен фронт, 1981. – 245 с.
3. Пустовіт Т.П. До ювілею архівіста / Т.П.Пустовіт // Архівний збірник до 80-річчя Державного архіву Полтавської області. – Полтава : ДАПО, 1998. – С. 315-333.
4. Чиркова М. Жук Віра Никанорівна / М.Чиркова // Українські архівісти: Бібліографічний довідник: у 3-х вип. / Упор. Т.В.Портнова. – К. : Держкомархів, 2002. – Вип. 2: 1940-1960-ті рр. – С. 84-86.
5. Петренко І.М. Віра Никанорівна Жук: талановита дослідниця на ниві історичної науки України / І.М.Петренко // Постметодика. – 2008. – № 2. – С. 51-55; Петренко І.М. Віра Жук (1928-2008) – відома вчена-болгарист / І.М.Петренко // Науковий потенціал славістики: історичні здобутки та тенденції розвитку : тези доповідей Міжнар. наук. конф. До Дня слов'янської писемності і культури (Київ, 21 травня 2015 р.) / НАН України, Укр. комітет славістів, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського та ін. – К., 2015. – С. 166-168; Петренко І.М. Віра Жук – відомий вітчизняний історик-архівіст / І.М.Петренко // Студії з архівної справи та документознавства / Держ. Архів. Служба України, УНДІАСД; [редкол.: С. Г. Кулешов (голов. ред.) та ін.]. – К., 2015. – Т. 22–23. – С. 180-184.
6. Архів Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г.Короленка, спр. 1973, арк.4.
7. Жук Віра Никанорівна // Краєзнавці України (сучасні дослідники рідного краю). Довідник. Т. 1. – К.-Кам'янець-Подільський : МЕДИБОРИ, 2003. – С.71-72.
8. Жук В.Н. Хто і навіщо споганив Дніпро гнилими штучними морями / В. Н. Жук // Інформаційний бюлетень. – Кременчук, 2003. – 22 травня. – С. 8; Жук В.Н. Кожному починати з себе / В. Н. Жук // Козельщинські вісті. – 1998. – 4 листопада. – С.2.
9. Новохатній В.В. Історія незалежності: історик Віра Никанорівна Жук [Інтерв'ю з В.Н.Жук] / В. В. Новохатній // Квартал. – Полтава, 1999. – 26 серпня. – С.4-7; Скриль І. Заглянути ще глибше в нашу історію / І. Скриль // Полтавська думка 2000. – 2003. – 28 серпня-4 вересня. – С.9.
10. Жук В.Н. Ще раз про ЗМІ / В. Н. Жук // Козельщинські вісті. – 2000. – 8 липня.
11. Кравченко О. Падають яблука стиглим дощем : Збірка / О. Кравченко. – Полтава : ПП "Дачник", 2014. – 140 с.

Petrenko I. M. Public and educational activity of historian Vera Zhuk (1928-2008)

The article is devoted to a research of public and educational, promotional activity of the famous historian, archivist Vera Zhuk. The attention is focused that during the life the scientist actively propagandized the theories and opening, it was actively published in periodicals and broadcast. It is noted that V.N.Zhuk the active scientific and search work carried on local history traditions of Poltavshchyna.

Key words: Vera Nikanorovna Zhuk, history, archiving, promotional activity, public and educational activity, scientific heritage.

Петренко І. М. Общественно-просветительская деятельность историка Веры Жук (1928-2008)

Статья посвящена исследованию общественно-просветительской, популяризаторской деятельности известного историка, архивиста Веры Жук. Акцентировано внимание на том, что ученая в течение своей жизни активно пропагандировала свои теории и открытия, активно публиковалась в периодической печати и выступала по радио. Отмечается, что В.Н. Жук своей активной научно-поисковой работой продолжила краеведческие традиции Полтавщины.

Ключевые слова: Вера Никаноровна Жук, история, архивное дело, популяризаторская деятельность, общественно-просветительская деятельность, научное наследие.